

Halasy-Nagy Endre:

AZ ELHALLGATTATOTT KÖRÖSI CSOMA SÁNDOR

*Ím itt a csúcs! A sokaság alatt
Él, ahol lehet.
Ő hős: nem élni, de tudni akart –
S lenn kap sírhelyet?
Fenn a helye, hol felhő, meteor
És villám lobog,
Csillag jön s megy, vihar gyönyöre forr;
Csend, hints harmatot!
A nagy szándék a bérctetőre hág
S végül elpihen,
Még dicsőbben, mint hinné a világ,
Él s hal odafenn,
Mint ott lenn sejtenék...”*

Verset írtak hozzá.¹ Dicshimnuszait zengik. Égig dicsérik. De csak, mint nyelvészt. Nagyszerűsítik, mint az angol-tibeti szótár megalkotóját. Istenítik, mint egy új, mindaddig ismeretlen kultúra felfedezőjét, feltáróját.

De elhallgattatják, mint a magyarok őshazájának kutatóját. És titkolják, hogy a finnugor elméletet nem csak ellenezte, de egyenesen nevetségesnek tartotta!²

1 Robert Browning (1812-1889) angol költő Grammarian's Funeral (azaz: Egy nyelvtanos temetése) című verse Weöres Sándor fordításában a *Magyar Nemzet* 1942. április 24-i számában jelent meg, Dardzsilingi sír fölött címen. A versben a bérctető, (az eredetiben Birch Hill-Nyírfabérc) a Himalája harmadik legmagasabb csúcsa, a Kancsendzönga (tibeti nyelven Kangchen Dzö-nga nevének jelentése: a hó öt kincse. A helyi limbu nyelvben a Kancsendzöngát *Sewalungmának* nevezik.) 8586 méter magas hegyhátá zárja a havas hegyláncokat, melyeken túl fekszik az a Csoma által felkeresendő terület, ahová sohasem juthatott el.

2 Bizonyosság rá a magyar és szanszkrit szóazonosítások címmel írt munkája, ami csak kéziratban létezik mindmáig, és a szanszkrit szavak etimológiai fejtegetésével foglalkozik. Melynek végére ezt írta: Tanuljuk a szanszkrit nyelvet, mert semmilyen más népnek annyi haszna nem lehet belőle, mint éppen a magyarnak. Szójegyzékét pedig ezekkel a szavakkal fejezte be: Eszméim ismeritek. Aradi Éva: Kőrösi Csoma Sándor hagyatéka a nyelvészeti kutatások tükrében. Kőrösi Csoma Sándor Emlékkönyv 1992. Kovászna, 119-126. o.

Miért is indult hihetetlen távolságú vándorútjára? Nem, nem a tibeti nyelv megismerése végett.³ Amikor egy hideg ködös téleleji napon – 1819. november 28-án - Vöröstoronynál átlépte a magyar határt, és örökre elhagyta szülőföldjét, még azt sem tudta, hogy mi az a tibeti, eszik-e vagy isszák.⁴

De az ujugurokról már voltak ismeretei. Hiszen azt Abul-Faradzs szír és arab nyelven 1270 körül írt történeti munkájában, amit a XVII. század közepén fontossága okán latinra lefordítottak, már írt az ujugurokról.⁵ De nem az ujugurokat indult megkeresni, hanem az őshazát, a magyarok őshazáját, székely eleit.

Kőrösi Csoma tudományos igénnyel megírt életrajzából az alábbi sorok rendre ki szoktak maradni. Ezek:

A középkori Magyarország legkeletibb karájában megtelepedett népek, blakkok, úzok, besenyők és székelyek tudatába mélyen beleivódott, és napjainkig fennmaradt a hun származás tudata. A finnugor nyelvi rokonság bebizonyítása előtt a magyar tudományosság a hunok, avarok és magyarok testvériségének volt a híve. A krónikás öregek hagyományvilágában a székelyek a hunok utódai voltak, Atilla népe. Bár a nagy király fia elment hadinépével fel a Tejútra, de Csaba királyfi, ha hívták, a bajban a székelység segítségére sietett a csillagösvényen. Nem csak így hitte, de így tudta ezt minden székely. Ebben a hitvilágban töltötte élete első tizenöt esztendejét Kőrösi Csoma Sándor, és soha nem felejtette el.

Életemet a még homályban lévő adatok felkutatására szentelem a nemzetem történetében...

Az őshazát kereste, ám abban az őshazában élőket kereste. Nagyenyedi évei alatt jegyezték fel róla, hogy már ekkor elhatározta, hogy megkeresi Ázsiában a visszamaradt rokonokat. Ezt a mondatot meg kell ismételni! Megkeresni az Ázsiában visszamaradt rokonokat! Nem azért tanult nyelveket, hogy hegyekre

3 Hiszen azt csak Moorcroft ajánlotta figyelmébe Lahoréban. Csoma június 16-án Kasmír határánál találkozott William Moorcroft angol kormány megbízottal. Az ő ösztönzésére kezdett el a tibeti nyelvvel és irodalommal foglalkozni annak reményében, hogy az ősi iratok között a magyarok eredetére is talál bizonyítékot. Visszatért 1822. június 19-én Lehbe, a fővárosba. Innen a további út európai ember számára veszélyes lévén, visszavonult Szrinagarba. 1823 júliusában érkezett Zanglába, ahol a királyi erődben lakott. Ottléte alatt több ezer tibeti nyelvű könyvet olvasott át.

4 November 28-án a Vöröstoronyi-szorosnál lépte át szülőföldje határait. Így írt egyik levelében: „Elhatároztam, hogy elhagyom hazámat, s Keletre jövök, s ahogy csak lehet, biztosítván mindennapi kenyereimet, egész életemet oly tudományoknak szentelem, melyek a jövőben hasznára lehetnek az európai tudós világnak általában, és különös világot vehetnek bizonyos, még homályban lévő adatokra nemzetem történetében.”

5 Abul-Faradzs, ismertebb nevén Abulferagius, Gregory Bar Hebraeus (1226-1286)

Arab neve Jamáluddin Abū'l-Faraj Ġrġūriyūs bin Tājuddin Hārūn bin Tūmā al-Malaī.

Keresztény püspök, aki szír és arab nyelven írt történet jellegű munkákat, amelyekben az ujugurokat is említi. Arabul írt történelmi munkája al-Mukhtaṭ. ar fi-l-Duwal néven vált ismertté. Edward Pococke tette közzé 1663-ban latin megjegyzésekkel és fordítással. Műve feltalálható volt a göttingeni egyetem akkor háromszázezer kötetet számláló könyvtárában.

másson, völgyekben gyalogoljon, magas hágókon keljen át, hanem hogy az azokon túli vidékeken ott fellelt földijeivel találkozni tudjon. A fáklya német-országi egyetemi évei alatt gyúlt fel benne. Számos forrás, leírás tanulmányozása, régi feljegyzések megismerése révén végérvényesen eltökélte, hogy Ázsiába utazik a magyarok őshazájának felkutatására és eleink felkeresésére.

Jól mondja Bárdi tanár úr (Bárdi 1923.), hogy mindig, de mindig maradnak ott, az elhagyott hazában, mert a hátul-részt fedezni kell, és az esetleges visszavonulást vagy visszatérést is biztosítani szükséges. ⁶ Így lelhetette fel Juliánus barát a magyarul beszélő őseit a Volgánál. És így találhatott magyarokat a Mátyás király korában a Don tövénél Solinus. (Erdélyi 2012.) ⁷

Hatvani Turkoly Sámuel 1725-ben a Volga-deltában fekvő Asztrahányból írott levelében nemcsak arról tudósítja magyarországi rokonait, hogy a „Scythiából jött hun-magyarok” egykori Volga-vidéki lakóhelyét meglelte, hanem a Krímbe szakadt magyarokat, akik „nyelvüket még hét faluban őrzik”, meg is látogatta. Így bukkanhatott rá a torgaji mádíjárookra Tóth Tibor a múlt század ötvenes éveiben. (Tóth 1966.) ⁸

Csoma útjának utolsó szakaszán nem csak a Himalája nyolcezer méteres hegyei, a három és négyezer méter magas rendkívül jól őrzött és szigorúan ellenőrzött hágók állították meg.

Útjában megállította a tibeti nyelv. Annak megismerése fontosságát zsenialitásának köszönhetően egyből felismerte. Tudnivaló, hogy Tibetben Gutenberg előtt már több száz évvel, ha éppen nem ezer évvel korábban létezett a könyvnyomtatás. Minden kolostorban ott kellett lenni a Tangyúrnak ⁹ és a Kangyúrnak. ¹⁰

6 Bárdi 1923. Bárdi László: Dobogó Magazin, XXI. évf. 3. szám 2023. 31-37 o.

7 Erdélyi 2012. Erdélyi István: Magyar Östörténeti Minilexikon. Napkút kiadó, Budapest 2012. 222.o.

8 Tóth 1966. Tóth Tibor: Tanulmányúton a Szovjetunióban Újfalvy Károly nyomában. Anthropológiai Közlemények, X. (1966/4), 139.

9 Tangyúr, Bstan'gyur, 235 kötetnyi kommentárgyűjtemény, tanítások, értekezések és utasítások.

10 Kangyúr, Bka'gyur, 108 kötetnyi törvények, Buddha kinyilatkoztatásainak gyűjteménye, első és nagyobbik része a tibeti buddhista kánonnak. A történelmi Buddha egyik neve Sákjamuni, jelzi, hogy a Sákja törzsből származik, egyúttal „muni”, azaz az a személy, aki messzire jutott a megvilágosodás útján mantra, az om mani padme hum, a manira is utal, a megvilágosodtra. Nyomtatásban először Kínában, Pekingben jelent meg 1411-ben. Az úgynevezett táblanyomást Kínában már a 9. század előtt használták. Ezzel a módszerrel a 9. századtól könyveket is készítettek. Stein Aurél által megtalált Gyémánt szútrát 868-ban nyomtatták! Azért is említésre méltó léte, mert illusztrációkat is tartalmaz. A mozgatható betűket a 11. század közepén Kínában találta fel Pi Seng. A koreaiak jóval Gutenberg előtt már fémről készült betűket használtak. A 15. század elején a koreai kormány öntödét is fenntartott nyomóelemek gyártására. Az első Európában nyomtatásban megjelent könyv, a 641 lapot tartalmazó Gutenberg Biblia 1460-ben készült el.

A kettő együtt kétszáznegyvenháromezer nyomtatott oldal, papíron. Minden kolostornak kötelezően birtokolnia kellett. Csak a képzelet szárnyán gondolható el, hogy ehhez mennyi papírra volt szükség. És honnan volt ehhez elegendő? Nem megfejthetetlen, nem csak elképzelhetetlen, csak európai kulturális emlőn nevelkedetteknek nehezen elképzelhető, milyen fejlettségű társadalmak léteztek abban az innen sötétnek látott Ázsiában. Ahol könyv van, ott kell lennie történeti munkáknak is. És van! A 750-es években szerkesztett tibeti: A határok védelme című külön fejezetben tekinti át a szomszédokat. Köztük a tarkalovúakat, a pa-shi-ku-li-kat is.¹¹ A híres hun fejedelem, Kül Tegin emlékoszlopán (halála éve 731.) név szerint említi a tíz nyíl népét¹², és a csik népet¹³ is.

Kőrösi Csoma Sándor és Széchenyi István kapcsolatáról...

Honnan is tudott Széchenyi István a távoli Indiában élő honfitársa tevékenységéről? Nem bonyolult oknyomozás ennek felderítése.

1825. szeptember 27-én azt írta a naplójában, lakonikus tömörséggel, hogy: Kőrösy (sic!) az az ember, aki Ázsiában akarja megtalálni a magyarok törzsét. (Csoma ekkor éppen már Theta-ban tartózkodott, innen ment gelugpa (sárgasüvegese) rendjéhez tartozó punktáli kolostorba, ahol nyakig belemerült a tibeti tél hidegébe és a tibeti irodalom többszázezernyi nyomtatott oldalának tanulmányozásába.)

Széchenyi István az első között volt, aki felismerte Csoma Sándor munkájának jelentőségét, a magyarok régi, ősi honának megtalálását, és figyelemmel kísérte azt. Olyannyira, hogy Csoma elhunytát követően az ő síremlékének képét íróasztalára helyezte, és azt ott élete végéig őrizte. A kép aranyozott ezüst keretére pedig azt a tisztelgő felíratot vésette, aminél szebbet Csoma Sándorról azóta sem fogalmazott meg senki.¹⁴

11 Már Rásonyi Lászlónak (1899-1984) az ankarai egyetem professzorának (aki kutatásainak középpontjában a magyar és a török nevek, a török népek története, és a magyar őstörténet etnikai, nyelvi problémái álltak) is feltűnt pa-shi-ku-li népnév. Az ő megfejtése volt a tarkalovúak népe. Ami tény, a székely ló tényleg tarka.

12 A tíz nyíl az onogur tükörfordítása. A tudomány az onogur-ból eredeztetni a honogur, a hungár népnevet, azaz a magyarok régi eredeti nevét. Nem a hongorból, ami a faló ló neve. Közismert, hogy a török népeknél a régi törzsnevek egyik csoportját a lószínűvek vagy lójegyek mint mellékevek alkották.

13 A csik nép neve is felbukkan ázsiai forrásokban. Bővebben erről: Mandics György: Hét folyó, hét csillag. Irodalmi Jelen Könyvek, Arad 2022. 89-91 o.

14 Egy szegény árva magyar, pénz és taps nélkül, de elszánt kitartó hazafiságtul lelkesítve – Kőrösi Csoma Sándor - bölcsőjét kereste a magyarnak és végre összeroskadt fáradalmai alatt. Távul a hazátul alussza örök álmát, de él minden jobb magyarnak lelkében. Nem magas helyzet, nem kincs a nemzetek védőre, hanem töretlen honszeretet zarándoki önmegtagadás és vasakarat. Vegyetek például hazánk nagyjai és gazdagai, egy árva fiún, és legyetek hű magyarok tettel, nem pusztá szóval, áldozati készséggel és nem olcsó fitogtatással: Széchenyi István. Ahogyan jelen sorok írójának kezdeményezésére elkészített és Csoma szülőházára feltett kőtablán olvashatók.

Éppen Csoma Sándornak a messzi távolban végzett tevékenysége, és a bizonyságok várása íratta meg vele a Kelet népe című könyvét, ami talán a legérdekesebb e csodálatos nagy szellem valamennyi műve közt.¹⁵

Egy arisztokratát, a külsőségekre olyan sokat adó gazdag mágnást mi is kapcsolta össze a szerényebb anyagi lehetőségű, de nagy tehetségű honfitársával? Legyen ez az első alkalom megtudnunk és megértenünk ezt. Mert mit is mondott a gróf naplója tanúsága szerint? Hogy: A hunok legvalódibb fajtájából származom...

Nem hóbortos ifjú, nem csapongó kamasz írta ezt, hanem művelt, olvasott, világot látott, harcban edzett, háborús hőstetteiért pazar kitüntetésekkel dekorált, katonaviselt férfiember.

Nem szokták közrebocsátani, hogy Kőrösi Csoma eredeti úticélja egyben eltökélt szándéka a székely őseinek, a hunoknak őshazája és az ott maradtak felkeresése volt.

Kering is egy Kőrösi Csomának tulajdonított mondás, vagy inkább kinyilatkoztatás, hogy: akkor ér véget majd küldetésem, ha egyszer be tudom majd bizonyítani, hogy ellentétben a finn-magyar elmélet mellett kardoskodók megnyilatkozásaival, a magyar nép igenis Attila népe.¹⁶

Széchenyi meglehetősen pontossággal tudta, hogy az igencsak távoli Indiában mivel foglalkozik, és mit is keres egy másik földrészen a honfitársa!

Ennek megismerésére kis kitérőt kell tennünk.

Ismert Széchenyinek egészalakos, majd életnagyságú festménye, ami az Akadémián a mai napig látható. Oda is készítette a gróf egy Schöff nevű festővel, kiről kortársai egybehangzóan állították, hogy portréit gyorsan és precízen készítette, és a kor ízlése szerint stílusa romantikus, biedermeier és realista jegyeket hordoz.¹⁷

15 Gróf Széchenyi István: Kelet népe. Trattner-Károlyi nyomdájában Pesten 1841.

16 Tény, hogy Kőrösi Csoma hagyatékban, fennmaradt írásaiban, levelezésében nem lelhető fel ez a mondat. Egyedül Callochnak az Ázsia-kutatóról írt életrajzában szerepel. Azt írja, hogy: Így véget ér majd küldetésem, ha egyszer be tudtam bizonyítani, hogy ellentétben a finn-magyar elmélet mellett kardoskodók megnyilatkozásaival, a magyar nép igenis Attila népe, és a történelmi hagyományokból ismert Hunokon át kései leszármazottja ezeknek a rejtélyes Hjong-Nu-k-nak, akikről oly keveset tudunk még. Bernard Le Calloc'h: Kőrösi Csoma Sándor útinaplója.

Bernard Le Calloc'h életét 1983 óta Kőrösi Csoma Sándor, a XIX. sz-i híres magyar utazó kutatásának szenteli, és hatalmas mennyiségű cikket, esszét, tanulmányt ír róla, melyek javarészt francia, angol, magyar és más nyelveken jelennek meg sokfelé a világban, köztük Indiában, és az ő érdeme is, hogy nemcsak hazájában emlékeznek rá.

17 Schöff József Ágoston Tivadar a festőművész és világutazó Pesten született 1809-ben és Londonban hunyt el 1888-ban. Schöff nevét sokféleképpen írták. Névváltozatai: August Schoefft (angol-indiai), Schöff Ágost (rövid magyar) August Josef Schöff (a német irodalomban). De akad még a korabeli iratokban Schafft és Scheft is. Schöff Ágoston, Csomával történt találkozásáról, a *Levéltöredék Keletindióból*, című levelében számolt be, (*Századunk* 1842. június 9.). A festő 1840-ben találkozott Kőrösi Csomával. A portré vázlatáról készült litográfia a Magyar Tudós Társaság Évkönyvében jelent meg 1846-ban, báró Eötvös József Kőrösi megemlékezéséhez mellékelten. A litográfia készítője Rohn Alajos (R.A. monogram a kép bal alján), „Élet utáni rajz. Schöff.” A litográfiát Walzel Ágost Frigyes cége készítette. Rusz Károly (1811-1899) fametsző ceruzarajza 1884-ben készült, a Schöff vázlat alapján.

Szép honoráriumot kapott érte, miből is elindulhatott világjáró útjára. A világjárást azzal kezdte, hogy a szülői tiltás ellenére Bukarestben megnősült. Majd a feleségével 1837-ben Odesszába utazott, majd tovább Isztambulon és Egyiptomon át Bombaybe. Az utazás költségeit helyi előkelőségek portréinak festésével fedezte.

Nem érdektelen szólni néhány szót a kornak erről az érdekes életutat bejárta, kétségkívül rendkívül tehetséges festőművészéről.

Hosszú, kalandokban bővelkedő élete során szinte a világ minden táján megfordult. Többek között Törökországban, Indiában, Pakisztánban, Egyiptomban, Angliában, Amerikában, Mexikóban, Ausztriában, Olaszországban, Franciaországban. Önarcképe a Magyar Nemzeti Történelmi Arcképcsarnokban megtalálható.

A gimnázium első négy (grammatikai) osztályát a pesti piarista gimnáziumban végezte 1817 és 1822 között. 1828-tól Bécsben, azután a müncheni akadémián folytatott tanulmányokat, majd olasz, francia és svájci tanulmányutak után tért haza, 1835-ben. Pesti tartózkodása alatt megfestette Széchenyi István portréját. Miután 1835-ben megfestette a gróf Széchenyi István életnagyságú olajfestményét az Akadémia számára, ahol az a mai napig látható. Aztán elindult világjáró útjára.

Schöff Ágoston 1837-ben érkezett az akkori Indiába, ahol 1840-ben Kőrösi Csoma Sándorral is találkozott. Tőle származik Csoma egyetlen hiteles portréja. Két évet élt Lahorban, a szikh maharadzsza udvarában, ahol megfestette élete fő művét, a Lahori udvart.

Indiai útja öt évig tartott, 1837–1842 között. Nagy sikert aratott és hatalmas vagyont szerzett festményeivel, elsősorban Randzsit Szingh maharadzsza és Ser Szingh családtagjainak, a „Court of Sikh” (a pandzsábi szikh uralkodóház) életképeinek lefestésével. Bombay, Madrász, Kalkutta, Agra, Delhi, Amritszár, Lahor területén tartózkodott és festett. Összetalálkozott a Lahorban dolgozó erdélyi szász születésű Johann Martin Honigbergerrel, a szikh király udvari orvosával. Amikor tudomást szerzett arról, hogy Kőrösi Csoma Sándor Kalkuttában tartózkodik, többször felkereste, sokat beszélgettek Magyarországról, jó barátságba került vele, és egyszer sikerült lerajzolnia arcképét – mindmáig ez az egyetlen hiteles portré Kőrösi Csoma Sándorról.

Az amritszári (ma: India) Aranytemplomnál festette meg a lahori (ma: Pakisztán) maharadzsát és udvartartását. Majdnem száz portré látható ezen az egyetlen képen. A szikh előkelőségekről gyakran több képet is készített, egy-egy képet visszahozott magával, melyet később több országban kiállított. Több levelet küldött keleti tapasztalatairól családjának, ismerőseinek és a Magyar Tudományos Akadémiának is, leveleiről a Jelenkor és a Társalkodó újságok adtak hírt. Később Bombaybe húszfős karavánnal, szárazföldön jutott el, onnan hajóval indult haza Alexandrián át.

1842. novemberében érkezett vissza Magyarországra. Széchenyi Istvánt kereste fel elsőként és neki számolt be indiai utazásáról. Nem kétséges, hogy Kőrösi Csomáról is szó esett, nem kevés szó. Széchenyi említi is naplójában 1842. december 13-án, hogy: Schöff és a felesége nálunk ebédelnek.

A szentté avatás...

Külön kitérőt szükséges tennünk Csoma buddhista szentsége okán. Mert őt szentté avatták, buddhista szentté, bódiszattvává, japánosan bószacu-vá. Legalább is ezt közölte az ország nyilvánosságával bizonyos Vályi Félix.¹⁸ Előzmény, hogy az britek ázsiai birtokaik védelmében a németek és a szovjetek megkerülésével kapcsolatot kerestek. Később a két fél külön háborút vívott egymással hátsó-Ázsiában, Burmában és Thaiföldön. A japánok hatalmas győzelmet arattak, gyakorlatilag mindent elfoglaltak, Taiwant de még Szingapurt is. Mivel a brit flotta ottani egységeit megsemmisítették, a csapatok kivonása nem volt lehetséges, rengeteg foglyot ejtettek.¹⁹

Vályi Félix, az Intelligence Service titkos tagja találta ki, hogy Kőrösi Csoma kapcsán lehetne Japánba eljutni. Az ötlet kiváló volt és teljes sikerű. Ámbár az általa megírt és a hazailapokban megjelent tudósítása az öntömjénezés csúcsteljesítménye, hemzseg a valótlanságoktól és a félremagyarázásoktól.

A buddhista szentté-avatást röviden elintézi: a felszentelési aktus 10 percig tartott, mely a Tendai kolostor ²⁰ rítusa szerint a buddhizmus szimbolikus kézmozdulataival valósult meg.

18 Vályi Félix meglehetősen homályos életrajzi adatairól a legjobb összesítés: Flórián Csaba: Vályi Félix és a Kőrösi Csoma Sándor bódhiszattva mítosz. Az idők arcai. Kovászna 2022. 21-42 o.

19 A Thaiföld és Burma addig érintetlen dzsungleiktől átszelő vasútvonal építése, amely a Híd a Kwai folyón című filmet is inspirálta, mintegy 100.000 emberi életbe került. A hadifoglyok hajnalban keltek, egész nap egy tál rizst ehettek és napi 18 órát dolgoztak a hét minden napján, a tűző napon, óriási páratartalom mellett abban a dzsungelben, amibe korábban még senki nem vágott utat.¹⁷ Schöff József Ágoston Tivadar a festőművész és világtutató Pesten született 1809-ben és Londonban hunyt el 1888-ban. Schöff nevét sokféleképpen írták. Névváltozatai: August Schoefft (angol-indiai), Schöff Ágost (rövid magyar) August Josef Schofft (a német irodalomban). De akad még a korabeli iratokban Schafft és Scheft is. Schöff Ágoston, Csomával történt találkozásáról, a *Levéltöredék Keletindióból*, című levelében számolt be, (*Századunk* 1842. június 9.). A festő 1840-ben találkozott Kőrösi Csomával. A portré vázlatáról készült litográfia a Magyar Tudós Társaság Évkönyvében jelent meg 1846-ban, báró Eötvös József Kőrösi megemlékezéséhez mellékelten. A litográfia készítője Rohn Alajos (R.A. monogram a kép bal alján), „Élet utáni rajz. Schöff.” A litográfiát Walzel Ágost Frigyes cége készítette. Rusz Károly (1811-1899) fametsző ceruzarajza 1884-ben készült, a Schöff vázlat alapján.

20 A Tendai (tiantai=mennyei terasz) nem kolostori rítus, hanem szekta, a japáni buddhizmus egyik irányzata. Három ága a szammon, dzsimon és a szinszei. Japáni központjuk a Hiei-hegyi Enryakudzsi kolostor. A mahájána buddhizmus különféle nézeteinek és iskoláinak szintézisét kívánták létrehozni, ami Buddha tanításainak maradéktalan foglalata és az üdvösség eléréséhez szükséges. Ennek érdekében létrehozott szerzetesi magánhadseregükről váltak híressé.

Képes leírni, hogy: csak a római egyház szentté-avatási szertartása hasonlítható ehhez a rendkívül hatásos buddhista ceremóniához. Vályi nyilván nem látott hasonlót, és fogalma se volt róla, mi is a római egyház szentté-avatási szertartása. A katolikus szentté avatás nem ad hoc dolog, nem tíz perces. Sok ideig, évekig, sőt évszázadokig is eltarthat, amíg azokat a csodákat hitelt érdemlően kivizsgálják, és bizonyítást nyernek.²¹

A Vályi féle tudósítás halandzsáit sorolni lehetne. Ilyen, miszerint az ajándék szobor a kiváló székelő származású szobrászművész alkotása lett volna. Az alkotó Vályi hitsorsosa, a felvidéki Liptóújíváron (ma: Liptovský Hrádok) látta meg a napvilágot Donner Bertalan és Stein Matild fiaként. Donner Géza csak később magyarosított Csorba névre, amikor saját műhelyt nyitott Budapesten.²² A Taisho egyetem dísztermében nem volt szentté avatás. Az egyetem dísztermében nem szentté avatást tartottak, csupán csak emlékünneplést. (Commemoration-t).

Kéztartásáról így áradozik Vályi: Csodálatos kézmozdulatok ezek. A régi szanszkrit kifejezés szerint Mudrá-nak hívják az ujjak misztikus gesztusait, amikkel a szobor szellemi hatalmak szolgálatába lesz állítva. Való, a szobor ujjai az úgynevezett dhjānamudrát²³ formálják, amely meditáló pózban ábrázolja Kőrösi Csomát.²⁴

21 Árpádházi Szent Margit szentté avatása hatszázhetvenegy évig tartott. 1272-ben kérvényezték, és hatszázhetvenegy évvel később, csak 1943-ban lett szent.

22 Csorba (Donner) Géza (1866–1945). 1912-től Strobl Alajos és Radnai Béla tanítványaként a Képzőművészeti Főiskolán tanult. 1913-ban tanulmányait megszakította, tanulmányait nem fejezte be, a továbbiakban önképzéssel gyarapította szobrászati ismereteit. Egy évig Fischer Antal szobrászműhelyének alkalmazottja lett, majd saját műhelyt nyitott.

23 A dhjāna-mudra meditációs kéztartás, japán Amida-ábrázolásokra jellemző „elmélkedő” kéztartás. A kezek az ölben nyugszanak, tenyérrel felfelé. A két kéz ujjai kinyújtva egymáson fekszenek, a jobb kéz van felül. A két hüvelykujj hegye összeér. Az így keletkezett háromszög a Buddhát, Dharmát és Szanghát jelképezi.

24 Csorba szobra a kamakurai Dajbucu kéztartását, az elmélkedésre utaló ujjai az úgynevezett dhjānamudrát formálva vette át. Ugyanakkor a minden buddha-szobor elmaradhatatlan attribútumát, a homlokon látható szőröcsomó (úrná) és a fejdudor (usnisa) pontos megjelenítését nem.

Abban az időben egyetlen japáni buddha-ábrázolást ismertek, a kamakurai Dajbucut, mert az szabadban állt (illetve ült), így sokan fényképezték és rajzokban is megörökítették. A japán buddhista művészetben Amida a leggyakrabban ábrázolt, már a 12. század óta népszerű istenség, a Nyugati Mennyeország Tiszta Földjének ura, ahová a megvilágosodás elérésének érdekében törekednek újjászületni a hívők. A szobor a nyugat számára is általánosan ismert volt, az elsősorban a Japánban található „Nagy Buddhának”, azaz a 13. században bronzból készült, több mint tizenhárom méter magas kamakurai Amida buddha-szobornak köszönhető.

1933. március 7-én ünnepélyesen elhelyezték a Japán Császári Múzeumban. A szobor talapzatának felirata: Kőrösi Csorna Sándor, The Boddhisattwa of the Western World, Csorba. Tehát Kőrösi Csoma Sándort egy budapesti szobrászműhelyben avatták buddhista szentté! Az ajándékba vitt szobrocška nem is templomban, nem szentélyben, hanem múzeumban van.²⁵

Ha valaki végigolvassa Csoma összes irományát és a vele kapcsolatos dokumentumokat, egyetlen olyan mondatot sem talál, ami arra utalna, hogy egyáltalában bármilyen formában vagy aspektusban buddhista lett volna. Csodás, szép útként írja le a buddhizmust, amely sokakat elvezet a misztikus teológiához, a testhez és lélekhez, a Legfelsőbb Lényhez. De ez csak az egyik út, a sok másik út mellett. Higgyük el Csornának, amit szótára bevezetőjében ír már Kalkuttában, hogy „ő csak szegény diák, aki meg akarja ismerni Ázsia különböző országait, a régi korok emlékezetes eseményeit, a sokféle nép szokásait, és megtanulni nyelveiket”. Csoma huszonegyedik századi jelentősége épp az, hogy el tudta fogadni, szeretni tudta a másságot, együtt tudott élni vele, képes volt jakvajás teán élni, ha kellett, de azért csak az a székelgyerek maradt, aki volt. Még Calcuttában is vállalta, hogy zsoltárokat fordít tibetire. (Sajnos ez nem jelent meg a neve alatt, bár sok ilyenféle kiadvány készült, és a kézirat is elveszett, de nem található az Ázsiai Társaság kéziratárában, sem Serampore-ban, ahol Carey, a megrendelője élt, igaz, hogy itt minden régi kézirat elégett egy múlt századi tűzesetben.) Tehát nem volt bódhiszattva, és a buddhista vallást sem vette fel. Kőrösi nem lett buddhista szent. Ezt a fogalmat ugyanis a buddhizmus nem ismeri. Ha volna ilyen, akkor a nagy alapítók lennének azok, Padmaszambava, Gampópa Congkapa.²⁶

Kőrösi Csoma sosem volt buddhista. Élete végéig kitartott ősei református hite mellett.

Kétségtelenül keresztény maradt haláláig, erre vall az is, hogy keresztény temetőben temették el.

Az eredeti hunokkal, akikben én ázsiai kutatásom célját látom...

25 A Tokiói Nemzeti Múzeum (東京国立博物館; Tókjó Kokuricu Hakubucukan), 1872-es alapításával a legrégebbi japán nemzeti múzeum, a legnagyobb művészeti múzeum Japánban, és a világ legnagyobb művészeti múzeumainak egyike. Az Ueno parkban található, Taitóban, Tokióban.

26 Padmaszambava a nyingmapa, Gampópa a kagyüpa, Congkapa a gelükpa, a tibeti buddhizmus különböző irányzatainak megalapítói.

C.P. Kennedy százados kapitányhoz (százados) a szabáthui brit határállomás parancsnokához írott bemutatkozó önéletrajzában származásáról ezt írta: „Én a székely nemzetség szülötte vagyok. Ez a magyar nemzetnek azon részéhez tartozik, mely a kereszténység negyedik századában a régi Dáciában telepedett le s jelenleg Erdély nagyfejedelemségét lakja...”²⁷

Hazai méltatói rendre megfélemedeznek Csoma kitűzött céljáról beszélni, a hunokról, az eredeti hunokról, akikben ő ázsiai kutatásai célját látta, külföldi ismertetőit pedig nem nagyon érdekelte ez a kitűzött cél. Éppen ezért rendkívül érdekes annak az angol orvosnak, Archibald Campbellnek²⁸ a leírása, ki Csoma életének utolsó napjaiban társa volt. Ő is temette el ott Dardzsilingban, és ő tartotta a végtisztességet fölötte, mondott gyászbeszédet az összes ott lakó urak jelenlétében. Nos, Campbell ezt mondja:

Midőn e hó 6-dikán meglátogattam, ha jól emlékszem, Csoma így szólott: Azon munkában, melyet Ön a limbukról írt, azon kérdést teszi, ha vajon a hung nevezet, mely azon nép egyik alosztályának neve, nincs-e összeköttetésben az eredeti hunokkal, kik Ázsiában kutatásaim tárgyai. Ez valóban különösen felötlő hasonlóság, de Önnek hungjai egy csekély néposztály, a míg az Ázsiából kiindult nép, mely a magyaroknak előde, nagy nemzet valának.

Erre én azt jegyeztem meg, hogy a limbui hungoknak eredeti hazája kétségkívül a Himaláyákól éjszakra fekszik, és mivel maga Csoma is ugyanazt hívé a hunok országáról, mindenesetre lehető tehát, hogy a szomszédságunkban lakó hungok ugyanazon nemzet egyik ágazatjául tekinthetők.

Igen volt Csoma felelete – nagyon lehető, de én nem hiszem, hogy az úgy van.

Es aztán mintha inkább szeretne kéjelegni távoleső spekulációkban kedvenc tárgyai fölött, mint véget vetni azoknak, egy közel álló fölfedezés által: gyors vázlatát adá azon hitének, mely meggyőzte őt arról, hogy szülőhazája miképpen jutott az eredeti hunok birtokába, előadván okait, miért követi azokat Közép- és Kelet-Ázsiába. Mindezt ő elmondá a legelragadtatóbb modorban.²⁹

27 A negyedik század a hunok, a hunság nagy évszázada. Atila uralkodásának ideje.

28 Dr. Campell, mint kormányügynök, volt a legfőbb tisztviselő volt Darjilingben. Csomát nem csak hírből, de személyesen is már évek óta ismerte.

29 A beszélgetés Dr. Campbell Mr. Bushby calcuttai kormány-titkárhoz intézett hivatalos leveléből; hazai nyelven a Magyar Posta 1857-dik folyamában volt közölve. A. Campbell levele Bushby kormánytitkárhoz, Dardzsiling, 1842. április 15-én. Közli: Emlékek Körösi Csoma Sándorról Levelek, okiratok, emlékezősek. Közzéteszi Terjék József, Budapest 1984. 144 o. H. Torrens kiegészítése A. Campbell leveléhez: Dr. Campbell érdekes jelentéséhez megerősítésül hozzá csatolhatom még azt, ami emlékezetemben megmaradt, a boldogult nyelvbúvárnak véleményéről a hunok eredetére nézve. u.o. 146.o.

Kőrösi Csoma Sándor utolsó leheletéig hun őseit kereste. A pa-shi-ku-li-kat. (30.)

Utolsó leheletéig! Amikor erről beszélt az angol orvossal, még négy nap volt hátra az életéből. És összeroskadt fáradalmai alatt.

Téves gondolat volt?

Végezetül illenék megtudnunk, hogy Csoma Sándor botorként gyalogolt végig a végtelen úton, ahonnan a siker legkisebb reménye nélkül térhetett volna meg?

Csetri Elek, a híres akadémikus nyilatkozta azt, hogy: Ha feltételezzük, hogy Enyeden hallott az ujugurokról, Eichorn, Heeren, Blumenbach és a göttingai orientalisztikai olvasmányok tudományosan megerősítették benne az ugur-magyar rokonság téves gondolatát, elhatározását belső-ázsiai útjára, a régi ujugurok földjének felkeresésére. (Csetri, 1992.)³⁰

Szóval: téves gondolatát!

Utóbb kicsit finomodott a tudományos vélemény azzal, hogy Kőrösi Csoma nem tudományos, hanem patrióta feladatként akarta teljesíteni a hunok egykori földjének felkeresését. De a tudományos álláspont nem változott. Az ma is az, hogy: elhatározása belső-ázsiai útjára, őshaza felkutatására téves gondolat volt.

Nem téves gondolat volt!

Ha eljuthatott volna álmai földjére, ő még eredetiben megtapasztalhatta volna, amiről mi csak késve szerezhettünk ismeretet. A huszadik század második felében erre területre eljutók, az ott élő népcsoportokat felkeresők ámulva tapasztalták, hogy ezer-kétezer év távlatából nem egy-két, de számos tudományág több olyan bizonyítékára sikerült rátalálniuk, amely csak ott, és kizárólag csak itt, a Kárpát-medencében fordulnak elő.³¹

Az I-byl-kor törzstől északnyugatra van a besenyő törzs, ötezer harcosuk van. Háborúkat viselnek a Har-okkal (azaz az ujugúrokkal). Tőlük nyugatra a Drugu (azaz-türk) Ha-la-sun-log törzs van. Hatalmasak és vidámak. A Ha-la-sun-log elnevezés pedig nem más, mint a tibeti átírása a türk Ala-yunt-lug-nak, a tarkalovúaknak. Kínaiul őket hívják Pa-shi-ku-li-nak.

30 Csetri Elek: Kőrösi élete keleti útja előtt. Kőrösi Csoma Sándor Emlékkönyv, Kovászna-Csomakőrös 1992. 61-77 o.

31 Egy kínai zeneszakértő, Du Yaxiong tucatnyi ujugur népdal párhuzamát fedezte fel a magyar népdalkincsben. Lásd: Du Yaxiong: a yugur nemzetiség nyugati részének népdalai és a rokon népdalokkal való összehasonlítása és kutatása. China Music No.8. Beijing, 1982. China Music No.8. 22-25.o. és a magyar és kínai népzene összehasonlító kutatása.

Amiből szikuli, azaz székely különösebb nehézség nélkül kihámozható.³²

Amennyiben eljutott volna oda, megtalálta volna őket!

A pécsi tudományegyetem Ázsia Központjának megalapítójának, Dr. Bárdi Lászlónak sikerült ismételten többször is felkeresni ezt a vidékeket, és kutatásai során szerzett eredményei a bizonyosság rá, hogy Csoma Sándor feltevései végképp igazolást kaptak!

Korunk új tudománya, a genetika is teljeskörűen ezt igazolja.

Dr. Duka szavaival: Körösi Csoma Sándor munkásságának s önzéstelen, szerénység, szeretetreméltó jellemének emlékét meg fogja őrizni a tudomány, meg a honfiúi kegyelet is. Egyéni érzelmeink ily alak előtt: bámulattal párosult pietás!³³ Nekünk kései utódoknak pedig elismerő csodálatunk. Örökkön örökké.



32 Nincs semmi kétség afelől, hogy a székelyeknek közülük van a hunokhoz, és Attila hagyományuk valós történelmi tényeken alapszik. A székelyek nyugatra költöző csoportja – a mai székelyek ősei – a nyugat felé vándorló hunokhoz csatlakozva 370 körül érkeztek Kelet-Európába. A kínai források alapján történő (Pej-si, Cöfu, Jüan-kuj, Csiu Tang-su, Szuj-su, Hszin-Tang-su, Cecse Tung-csien, stb.) legújabb kutatások szerint, és a délnyugat-kaukázusi szekel hely-, falu-, és folyónevek (Sekel-a šen, Sekel-e hev, Sèkel-e Sekel-i) a hun (Hon-a, Hon-i, Hon-e kél) helynevek és mindezek mellett a kirgiz területeken (Sekel-ek) és Észak-Afganisztánban is felbukkanó eszkel-féle (Eskel, Eskel-ek, stb.) vagy szekel- (Selkelkend) előtagú helynevek és egyéb földrajzi nevek tanúsága szerint is igazolják ezt a nem feltevést, hanem történelmi tény.

33 Körösi Csoma Sándor dolgozatai. Összegyűjtötte és életrajzzal bevezette Dr. Duka Tivadar. Budapest 1885. London, 1884. januárban. Dr. Duka törzsorvos az angol bengáliai hadseregben, majd a magyar tudományos akadémia levelező tagja. <https://mek.oszk.hu/10700/10780/pdf/korosicsoma1.pdf>

Csoma elhallgattatását mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy ezt a tanulmányt egy román egyetemen pallérozódott némbérlény a kovászmai Csoma napokon tartott konferencia programjába nem volt hajlandó felvenni, a közlését megtiltotta, létezését is elhallgatta.